

DE VISIE VAN DE BELG OP MIGRATIE: STABILITEIT OF VERANDERING? (2002 – 2014)

Een overzicht van de resultaten van de European Social Survey (ESS) of het Europees Sociaal Onderzoek in Vlaanderen

LAURA JACOBS, CELINE WUYTS & GEERT LOOSVELDT

De European Social Survey (ESS) wordt sinds 2002 elke twee jaar georganiseerd in een groot aantal Europese landen. België heeft deelgenomen aan alle ESS rondes.

Het ESS onderzoek in België wordt voorbereid, uitgevoerd en gevaloriseerd door het Centre for Survey Methodology (KU Leuven) voor Vlaanderen en het Centre d'Etude de l'Opinion (Université Liège) voor Wallonië.

De ESS vragenlijst bestaat uit een aantal vragen die in elke ronde worden gesteld en een aantal vragen rond een specifiek thema. In 2002 en 2014 werden de burgers in detail bevraagd over migratie. In dit rapport geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten voor België wat betreft de houding tegenover migratie.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Over de European Social Survey (ESS)	4
Steun voor immigratie	5
De voor- en nadelen van migratie	6
De ene groep is de andere niet.....	9
De overschatting van het aantal migranten.....	13
Meer contact met etnische minderheden	14
De rol van achtergrondkenmerken	16
Besluit.....	23
Suggesties voor verdere lectuur	25

Inleiding

Migratie is een fenomeen van alle tijden: al eeuwenlang vestigen grote groepen mensen zich in andere naties omwille van uiteenlopende redenen. Vandaag de dag vormt de toegenomen etnisch-culturele diversiteit in West-Europa dan ook een nieuwe realiteit. Het succesvol verenigen van burgers met diverse achtergrond, etnie, tradities, en culturen vormt een grote uitdaging en de overgang naar een multiculturele samenleving brengt dan ook af en toe een aantal spanningen met zich mee.

In de lente van 2015 brak de meest recente vluchtelingencrisis uit. Deze kende haar hoogtepunt in de herfst van datzelfde jaar: het was één van de zwaarste migratiecrises voor de Europese Unie (EU) sinds diens oprichting na de Tweede Wereldoorlog. De oorzaken voor toenemende migratie zijn talrijk en complex. Vele migranten zijn op zoek naar betere oorden om conflict, vervolging, slechte leefomstandigheden en politieke instabiliteit te ontvluchten. De oorsprong van de vluchtelingencrisis kan worden toegeschreven aan een combinatie van geopolitieke, humanitaire en socioeconomische factoren. Migratie is één van de meest uitdagende vraagstukken waar onze hedendaagse samenleving een antwoord op moet bieden. Het omgaan met stijgende migratiestromen, het voorkomen van tragedies en rampen aan de grenzen op de migratieroutes, het bewerkstelligen van een duurzame en humanitaire oplossing, en mensenhandel een halt toeroepen: al deze kwesties hebben de politieke debatten in de EU de afgelopen jaren gedomineerd. De Duitse bondskanselier Angela Merkel sprak op 31 augustus 2015 de intussen historische woorden: *‘Wir schaffen das.’* De onderhandelingen over een gemeenschappelijk migratiebeleid leidde tot hevige debatten bij de Europese leiders en instellingen. Migratie en de manier waarop huidige en toekomstige generaties het beste met migratie omgaan, blijft tot op de dag van vandaag een relevant en actueel thema, dat emoties beroert, leidt tot spanningen en menig politieke discussies en maatschappelijke debatten voedt.

In deze bijdrage wordt, op basis van een analyse van de Belgische gegevens van de European Social Survey (ESS) voor 2002 tot 2014 de houding van de Belgen tegenover immigratie en de evolutie ervan nagegaan. De voornaamste doelstelling is, om op basis van representatieve en objectieve gegevens uit de ESS, met dit rapport een bijdrage te leveren aan het debat over migratie via een inzicht te bieden in de trends en patronen. Dit rapport betreft vooral een beschrijvende presentatie van de resultaten voor België met een eerste aanzet om een aantal groepen te identificeren die verschillen in hun visie op migratie. Dit rapport kan dan ook als aanvulling worden gezien bij recente wetenschappelijke literatuur over de complexe oorzaken van anti-immigrantenhoudingen, waarvan een overzicht werd opgenomen achteraan in dit rapport.

Over de European Social Survey (ESS)

De European Social Survey (ESS) is een grootschalige vergelijkende studie die bij burgers uit meer dan 20 Europese landen peilt naar hun houdingen tegenover allerlei politieke, economische en sociaal-maatschappelijke thema's. De ESS wordt internationaal geprezen als prestigieuze cross-nationale studie, die gebruik maakt van representatieve steekproeven en die een hoge methodologische standaard hanteert, om de publieke opinie in Europa in kaart te brengen (meer info op <http://www.europeansocialsurvey.org/>). De ESS wordt sinds 2002 elke twee jaar uitgevoerd. Het doel is om de ontwikkeling van de publieke opinie in Europa over verschillende thema's over een langlopende periode te bestuderen. België heeft tot nu toe deelgenomen aan alle acht rondes. In België gebeurt de selectie van respondenten als volgt: er wordt uit het Belgische Rijksregister een steekproef genomen die representatief is voor alle personen vanaf 15 jaar die wonen in private huishoudens in België, ongeacht nationaliteit, burgerschap of taal. Deze steekproef is willekeurig. In totaal worden er per ronde 1700 tot 1900 Belgen bevraagd. **TABEL 1** toont het aantal Belgen dat werd bevraagd in de verschillende rondes.

TABEL 1. *Overzicht aantal respondenten in ESS rondes.*

ESS-ronde	Aantal bevraagde Belgen	Response rate
Ronde 1 (2002)	1899	59.2%
Ronde 2 (2004)	1778	61.4%
Ronde 3 (2006)	1798	61.1%
Ronde 4 (2008)	1760	58.9%
Ronde 5 (2010)	1704	53.4%
Ronde 6 (2012)	1869	58.7%
Ronde 7 (2014)	1769	57.0%

De ESS maakt gebruik van face-to-face interviews die gemiddeld een uur duren. De ESS-vragenlijst bevat een aantal vaste vragen die bij iedere ronde opnieuw worden gesteld. Bovendien wordt in elke ESS ronde in een thematische module meer in detail ingegaan op een aantal actuele en relevante thema's. Zowel in de ESS bevraging van 2002 (ronde 1) en van 2014 (ronde 7) werden, naast enkele algemene vragen over migratie die in iedere ronde zijn opgenomen, een migratiemodule opgenomen: deze bevatte een groot aantal vragen die tot doel hadden om de houding van Europese burgers tegenover migratie meer in detail in kaart te brengen. De herhaling van deze module zorgt ervoor dat ook de evolutie van de houding tegenover migratie kan worden onderzocht.

Voor alle analyses werden gewichten gebruikt om te controleren voor verschillen in de kans op selectie van respondenten (post-stratificatie gewicht). Meer informatie over de

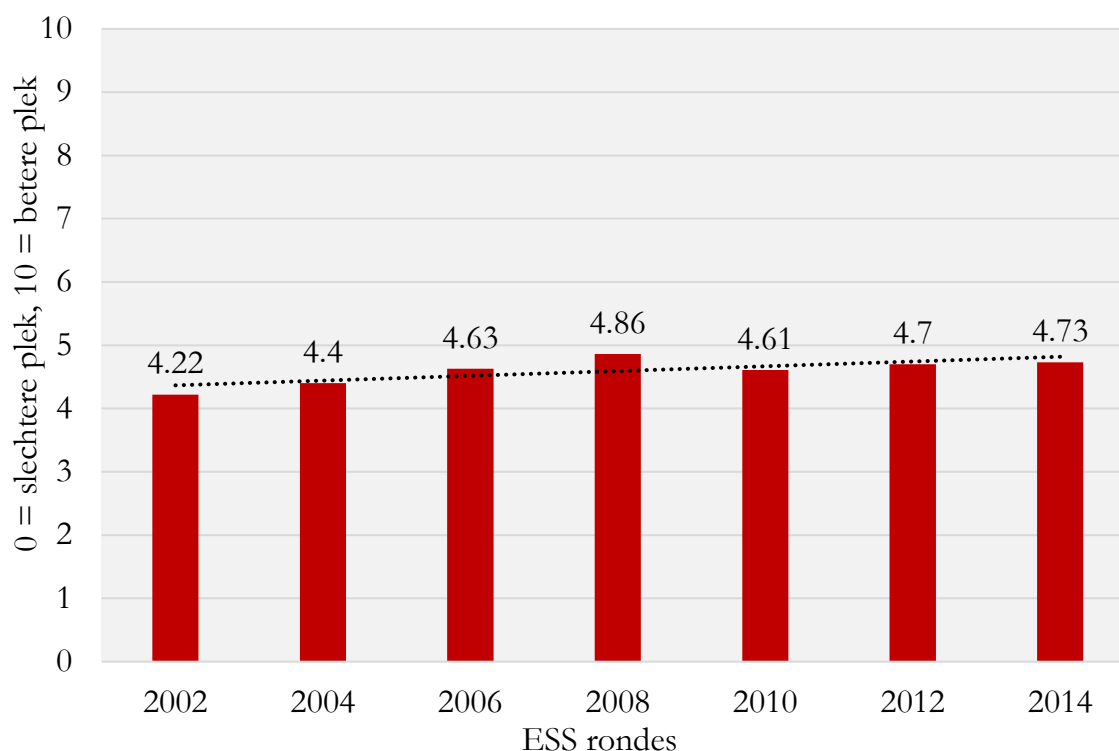
steekproeftrekking, response rates en de dataverzameling kan worden teruggevonden in de [procesevaluatie](#) op de website van het Centre for Survey Methodology.

Steun voor immigratie

We beginnen met een vraag die peilt naar algemene steun voor migratie. Alle deelnemers moesten de volgende vraag beantwoorden op een schaal van 0 tot 10: “Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?” Een hogere score wijst op een positievere houding tegenover migratie. Deze vraag werd gesteld tijdens alle ESS rondes van 2002 tot en met 2014. Uit **FIGUUR 1** blijkt dat de Belgen licht negatief staan tegenover migratie, zoals af te leiden valt uit de scores voor alle jaartallen die lager zijn dan 5 (neutrale houding). Er blijkt wel een lichte evolutie te zijn over de tijd, waarbij de Belg, mits een kleine terugval in 2010, steeds positiever wordt wat betreft migratie: de verschillen zijn klein, maar wel significant¹. De mening van de Belgen omtrent migratie, gemeten op basis van deze ene algemene vraag, laat zich dus kenmerken door bescheiden verandering, zoals blijkt uit de vergelijking tussen de cijfers voor de zeven ESS rondes. Hieronder gaan we na of we een eenzelfde positieve trend vaststellen voor andere vragen die peilen naar de gevolgen van migratie.

¹ Het significantieniveau geeft aan of een gegeven effect al dan niet te wijten is aan toeval. We willen de kans minimaliseren dat een gevonden effect louter en alleen te verklaren valt door toeval; daarom beschouwen we enkel significante effecten, waarvan we weten dat deze erg betrouwbaar zijn geschat. Het significantieniveau dat gehanteerd wordt betreft een betrouwbaarheidsniveau van 95%. Dat wil zeggen dat met 95% betrouwbaarheid gesteld kan worden dat het resultaat niet te wijten is aan het toeval.

FIGUUR 1. *‘Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?’*

De voor- en nadelen van migratie

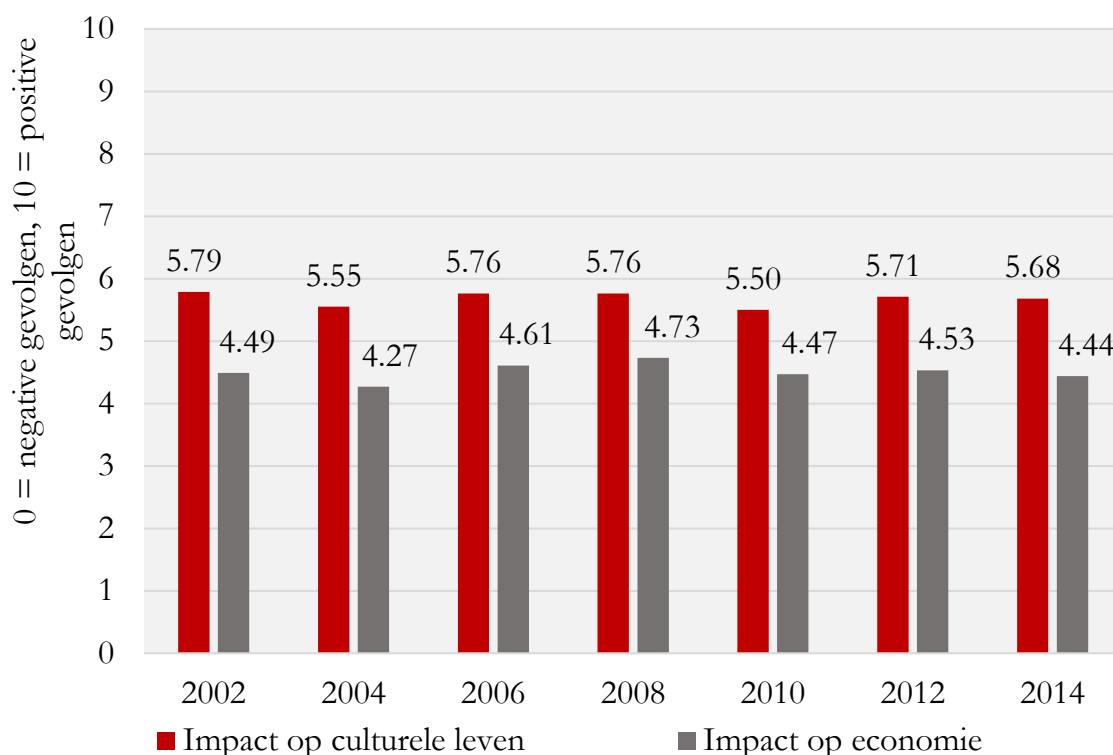
Er worden soms hevige politieke discussies gevoerd over de voor- en nadelen van migratie voor de samenleving. Hoe bekijken de Belgen de gevolgen van stijgende migratie voor de economie in het algemeen (en de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid in het bijzonder?), de veiligheid van ons land en wat is de impact van toegenomen diversiteit op de nationale cultuur van een land? Er werden vijf vragen gesteld in de ESS (overzicht in [TABEL 2](#)) die peilden naar de perceptie van de Belgische deelnemers over de gevolgen van migratie voor de economie, criminaliteit en cultuur in België. De vragen over de gevolgen voor de economie in het algemeen en voor de nationale cultuur werden gesteld in alle zeven ESS rondes. De vragen over de impact op de arbeidsmarkt, uitgaven in het kader van de sociale zekerheid en op de criminaliteit werden enkel gesteld in de specifieke migratiemodules in ronde 1 (2002) en ronde 7 (2014). De Belgen moesten op een schaal van 0 tot 10 aangeven in welke mate ze het eens waren met deze vijf stellingen. Voor iedere stelling geldt dat een score van 0 duidt op een heel erg negatieve houding, en een score van 10 duidt op een heel erg positieve houding.

TABEL 2. *Vragen in ESS over de gevolgen van migratie voor de economie (algemeen en specifiek), de cultuur en de criminaliteit.*

1	“Is het volgens u over het algemeen slecht of goed voor de Belgische economie dat mensen uit andere landen hier komen wonen?”
2	“Vindt u dat mensen die hier komen wonen over het algemeen werk afnemen van werknemers in België, of over het algemeen helpen nieuwe banen te scheppen?”
3	“De meeste mensen die hier komen wonen, werken hier en betalen belasting. Zij maken ook gebruik van de gezondheidszorg en sociale voorzieningen. Al met al, denkt u dat mensen die hier komen wonen, meer kosten dan ze opbrengen of meer opbrengen dan ze kosten?”
4	“Zijn de criminaliteitsproblemen in België erger geworden of verminderd door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen?”
5	“Vindt u dat het culturele leven in België over het algemeen ondermijnd of verrijkt is door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen?”

Uit **FIGUUR 2** blijkt dat Belgen veelal aandacht hebben voor de vermeende negatieve invloed van migratie, hoewel er verschillen zijn wat betreft de types van gevolgen. Eerst beschouwen we de inschatting van de gevolgen voor de cultuur en de economie in het algemeen, waarnaar in alle ESS rondes werd gepeild. Wat de impact op de cultuur betreft zijn Belgen lichtjes positief: het gemiddelde is net boven 5, men beschouwt de komst van mensen uit andere landen eerder als een verrijking voor de nationale cultuur. Wat de economische impact betreft is de Belg minder optimistisch, zeker in 2004, 2010 en 2014. De terugval in 2004 kan te wijten zijn aan de oostwaartse EU-uitbreiding, terwijl de gegevens vanaf 2010 mogelijk kunnen worden toegeschreven de wereldwijde economische crisis die vanaf 2008 in alle hevigheid is losgebarsten. Een vergelijking van 2002 tot 2014 toont echter aan dat deze inschattingen van de gevolgen van migratie vrij stabiel zijn en dat de verschillen over de tijd heen niet significant zijn. De inschatting van de economische en de culturele gevolgen van migratie blijft grotendeels onveranderd.

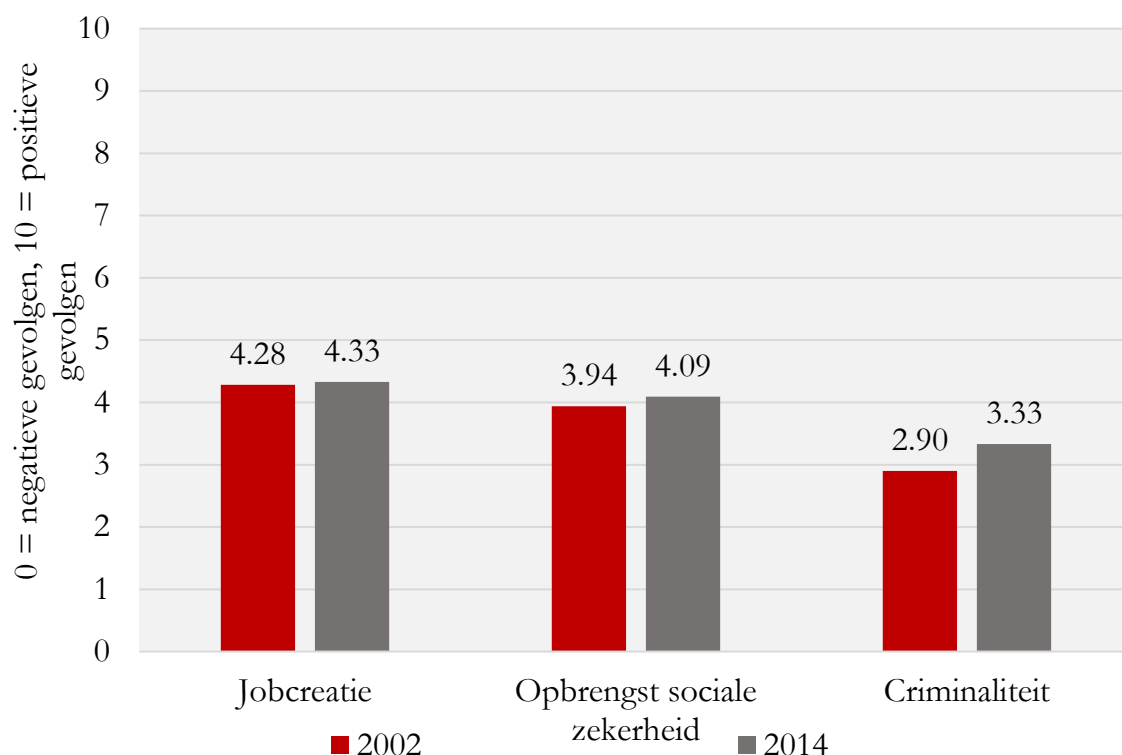
FIGUUR 2. *De gevolgen van migratie voor de economie (algemeen) en het culturele leven.*

In **FIGUUR 3** bekijken we de gevolgen voor de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid (de specifieke economische gevolgen), en de gevolgen voor de criminaliteit. Deze vragen werden, zoals vermeld, enkel gesteld in de migratiemodules opgenomen in ronde 1 (2002) en ronde 7 (2014). Opnieuw wijst een hogere score op positievere gevolgen. De meeste Belgen geloven dat de komst van mensen uit het buitenland de staat meer kost dan dat ze opbrengen, en dat hun komst leidt tot inname van jobs van Belgische werknemers. Vele Belgen hebben dus een negatieve visie op de gevolgen van migratie op deze economische aspecten. Nog negatiever, echter, is de beoordeling van de Belg over de gevolgen voor de criminaliteit: de gemiddelde scores in 2002 (2.9) en 2014 (3.3) tonen aan dat slechts weinig Belgen geloven dat de komst van mensen uit andere landen een positieve invloed uitoefent op de criminaliteit in België. Een vergelijking tussen de visie op gevolgen voor cultuur, economie en veiligheid leert dat Belgen eerder bang zijn voor de gevolgen van migratie op de criminaliteitscijfers dan voor een mogelijke impact op de cultuur, arbeidsmarkt of de kosten/opbrengsten voor de maatschappij.

Over de jaren heen stellen we wel een lichte positieve evolutie vast wat de gevolgen van migratie betreft: in 2014 is er een hogere score op de stelling dat migratie leidt tot de creatie van meer banen en dat ze meer opbrengen dan ze kosten. Bovendien gelooft men iets minder vaak dat migratie problemen inzake criminaliteit erger maakt. Dit bevestigt de evolutie wat betreft algemene steun voor migratie die we voordien al vaststelden. Toch zijn de verschillen erg klein, en is vooral de stabiliteit opvallend, al zijn de verschillen significant.

FIGUUR 3. *De gevolgen van migratie voor de creatie van banen, sociale zekerheid (specifieke economische gevolgen) en de criminaliteit.*

De ene groep is de andere niet

Niet elke migrantengroep wordt even positief of negatief beoordeeld door de Belg: er bestaat een duidelijke hiërarchie of voorkeur voor bepaalde groepen die zich in België komen vestigen. Meer specifiek werd er in alle rondes gepeild naar de houdingen tegenover de komst van verschillende types van migranten (nieuwkomers met dezelfde etnische achtergrond en ras, met een andere etniciteit of ras, en nieuwkomers uit arme Europese landen). In ronde 7 (2014) werd daarnaast ook gevraagd in welke mate de Belgen vonden dat België veel of weinig joden, moslims en zigeuners zouden moeten toelaten om in België te komen wonen en leven. De vragen worden weergegeven in **TABEL 3**. De antwoordschaal bevatte vier categorieën en ging van 1 ('velen toelaten om hier te komen wonen en leven') tot 4 ('geen toelaten om hier te komen wonen en leven'). Een hogere score wijst dus op minder steun voor een specifieke migrantengroep om zich in België te vestigen.

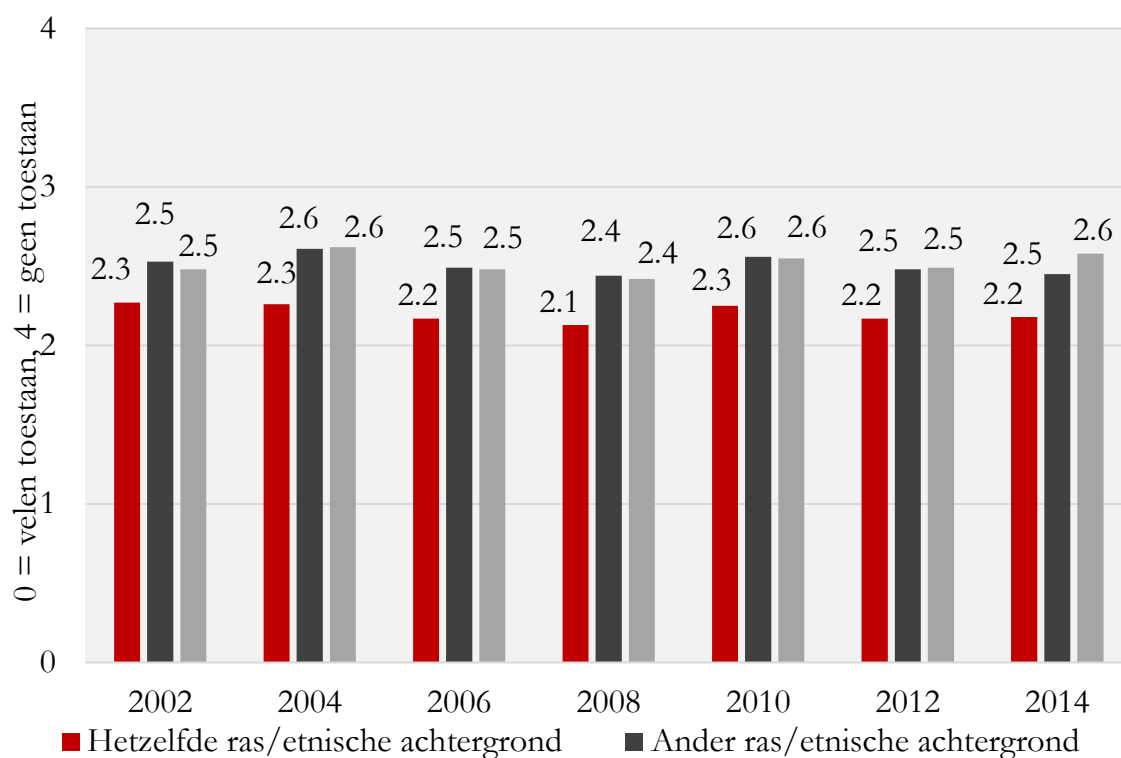
Wat de voorkeur voor diverse types van migrantengroepen betreft (weergegeven in **FIGUUR 4**), stellen we vast dat de Belgen liever mensen zien komen uit dezelfde etnische groep, vergeleken met mensen uit een andere etnische groep of met mensen uit armere landen buiten Europa. Economische en culturele factoren lijken dus een rol te spelen bij de beoordeling van nieuwkomers, al zijn de verschillen niet erg groot.

TABEL 3. *Vragen in ESS over verschillende migrantengroepen.*

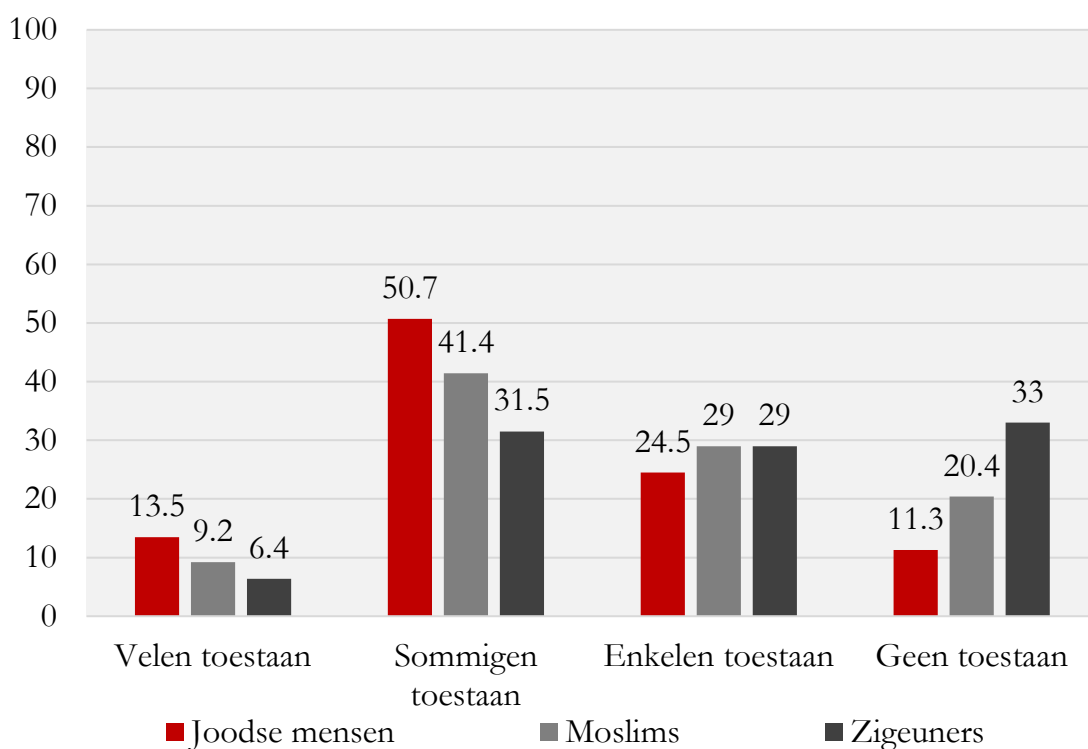
1	‘In welke mate vindt u dat België mensen van hetzelfde ras of dezelfde etnische groep als de meeste Belgen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’
2	‘In welke mate vindt u dat België mensen van een ander ras of etnische groep dan de meeste Belgen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’
3	‘In welke mate vindt u dat België mensen uit de armere landen buiten Europa zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’
4	‘In welke mate vindt u dat België Joodse mensen uit andere landen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’
5	‘In welke mate vindt u dat België moslims uit andere landen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’
6	‘In welke mate vindt u dat België zigeuners uit andere landen zou moeten toelaten om hier te komen wonen en leven?’

Voor de specifieke migrantengroepen is er een meer uitgesproken voorkeur: de resultaten tonen aan dat de Belg veel liever joden ziet komen naar België vergeleken met moslims en zigeuners. Dat valt duidelijk af te leiden uit **FIGUUR 5**. Terwijl 14 procent van de Belgen vele joden wil toelaten, bedraagt dit slechts respectievelijk 10 procent en 7 procent voor moslims en zigeuners. Ongeveer 10 procent van de bevroegde Belgen wil helemaal geen joden toelaten, terwijl bijna 20 procent geen moslims wil toelaten en meer dan 30 procent geen zigeuners wil toelaten. Hieruit kan worden besloten dat niet alle etnische, religieuze groepen en migranten op dezelfde wijze worden beoordeeld: Belgen maken een duidelijk onderscheid tussen de verschillende migrantengroepen. Joden zijn meer welkom dan moslims, en vooral zigeuners zien de Belgen niet graag komen. Het zou kunnen dat er bepaalde kenmerken zijn die ze aan de verschillende groepen toedichten, die verklaren waarom men positiever of negatiever tegenover een bepaalde groep staat.

FIGUUR 4. *“In welke mate vindt u dat België mensen uit dezelfde etnische groep, een verschillende etnische groep of uit arme landen buiten Europa zou moeten toestaan om in België te komen wonen en leven.”*

FIGUUR 5. *“In welke mate vindt u dat België joodse mensen/moslims/zigeuners zou moeten toestaan om in België te komen wonen en leven.”*

Superioriteitsgevoelens

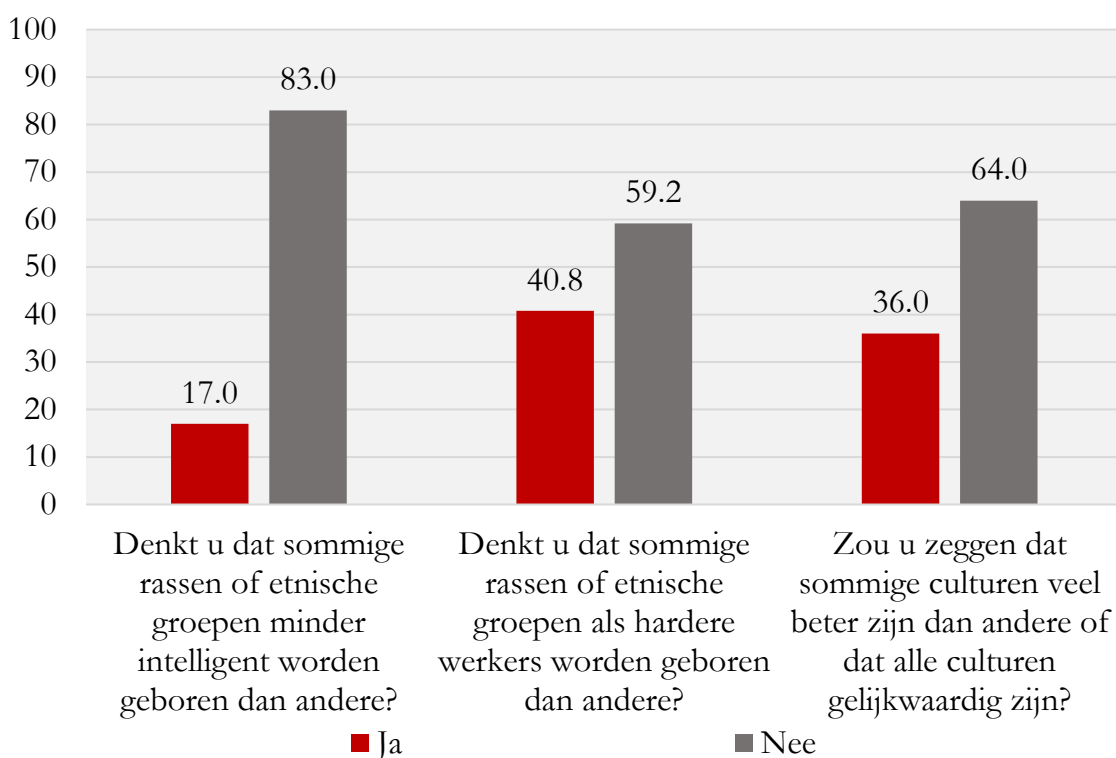
In 2014 werd eveneens gepeild naar het superioriteitsgevoel of het idee dat sommige culturen, rassen of etnische groepen beter zijn dan andere. Deze kwesties worden soms geïdentificeerd met de termen ‘cultureel’ en ‘biologisch’ racisme. Deze termen verwijzen naar de visie dat de mensheid kan worden opgedeeld in verschillende rassen of etnisch-culturele groepen, waarbij men bepaalde kenmerken aan deze categorieën toeschrijft die de basis vormen voor een classificatie of hiërarchische ordening. Meer bepaald werden drie vragen gesteld die peilen naar superioriteitsgevoelens (opgenomen in **TABEL 4**). Deze moesten worden beantwoord met ‘ja’ of ‘nee’. Een ‘ja’ antwoord duidt op instemming met de stelling dat sommige rassen of etnische groepen als minder intelligent en als hardere werkers worden geboren en dat sommige culturen veel beter zijn dan andere.

TABEL 4. *Vragen in de ESS over superioriteit.*

1	“Denkt u dat sommige rassen of etnische groepen minder intelligent worden geboren dan andere?”
2	“Denkt u dat sommige rassen of etnische groepen als hardere werkers worden geboren dan andere?”
3	“Denkend aan de wereld vandaag de dag, zou u zeggen dat sommige culturen veel beter zijn dan andere of dat alle culturen gelijkwaardig zijn?”

De resultaten zijn opgenomen in **FIGUUR 6**. In totaal gaat 17 procent van de Belgen akkoord met de stelling dat sommige rassen of etnische groepen minder intelligent worden geboren dan anderen. Voor de twee andere stellingen over hard werken en over superieure culturen liggen de percentages nog hoger: ongeveer 41 procent en 36 procent van de Belgen zijn akkoord met de stelling dat sommige rassen of etnische groepen als hardere werkers worden geboren dan andere groepen, en dat sommige culturen beter zijn dan andere. Voor een bepaald segment van de bevolking leeft de idee dat op sommige vlakken bepaalde groepen en culturen te verkiezen zijn boven andere. Zij geloven dat etnische groepen en rassen verschillen op enkele biologische en culturele kenmerken, en dat bepaalde groepen op deze specifieke eigenschappen beter scoren dan andere groepen.

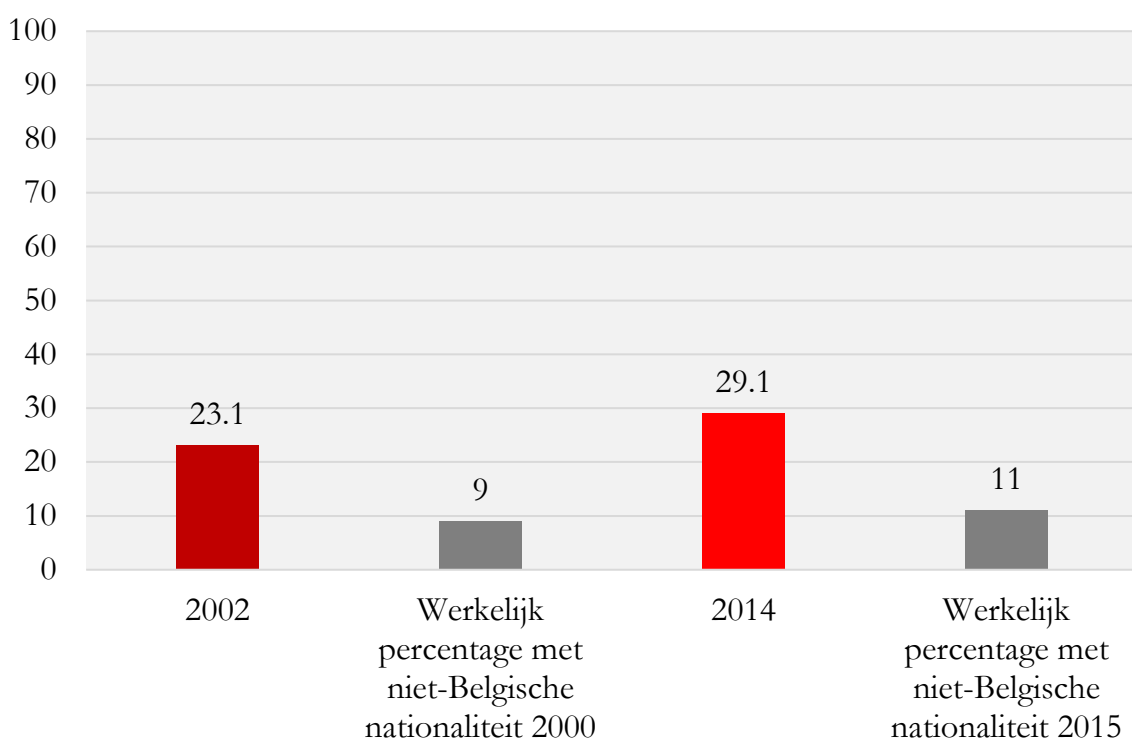
FIGUUR 6. *Superioriteitsgevoelens inzake intelligentie, hard werken en cultuur.*

De overschatting van het aantal migranten

Uit onderzoek blijkt vaak dat burgers weinig bedreven zijn in het inschatten van het werkelijke aantal migranten die aanwezig zijn in hun land, en dat ze niet zelden een vertekend beeld hebben van de daadwerkelijke diversiteit (zie de studie van Strabac uit 2011 achteraan in de referentielijst). Daarom werd aan de Belgen gevraagd in 2002 en in 2014 om in te schatten hoeveel van elke 100 mensen die in België wonen volgens hen buiten België zijn geboren. De bevindingen in **FIGUUR 7** bevestigen dat Belgen systematisch de hoeveelheid mensen die buiten België zijn geboren overschatten: volgens officiële cijfers van Statbel zou in 2000 ongeveer 9 procent van de Belgische bevolking een andere nationaliteit hebben en in 2015 ongeveer 11 procent (al dient vermeld dat het aandeel personen die in het buitenland werden geboren in werkelijkheid hoger ligt, doordat velen de Belgische nationaliteit hebben verkregen). Op basis van het gemiddelde percentage kunnen we echter vaststellen dat Belgen in 2002 geloven dat 23 procent van de bevolking buiten België is geboren en in 2014 ongeveer 30 procent. Dit gemiddelde ligt hoger dan de werkelijke cijfers. De neiging tot overschatting blijkt toe te nemen over de jaren heen, wat wel een correcte reflectie is van de evolutie, maar de hoeveelheden zijn nog altijd scheef. In 2014 denkt de Belg dat bijna 30 procent van de mensen die in België wonen buiten België zijn geboren.

FIGUUR 7. “Hoeveel van elke 100 mensen die in België wonen zijn volgens u buiten België geboren?”

Meer contact met etnische minderheden

Een verklaring waarom mensen vandaag positiever staan tegenover migranten en vluchtelingen kan liggen in het feit dat deze groepen in toenemende mate aanwezig zijn in de samenleving, wat de kans op betekenisvolle contacten met deze groepen doet toenemen. De verwachting is dat het aangaan en onderhouden van (vriendschaps)banden met mensen afkomstig uit zulke groepen leidt tot meer tolerantie, omdat mensen zo meer leren over hun manier van leven, en ook meer begrip krijgen. Klopt het dat mensen in 2014 vaker contact hadden met migranten en etnische minderheden dan in 2012?

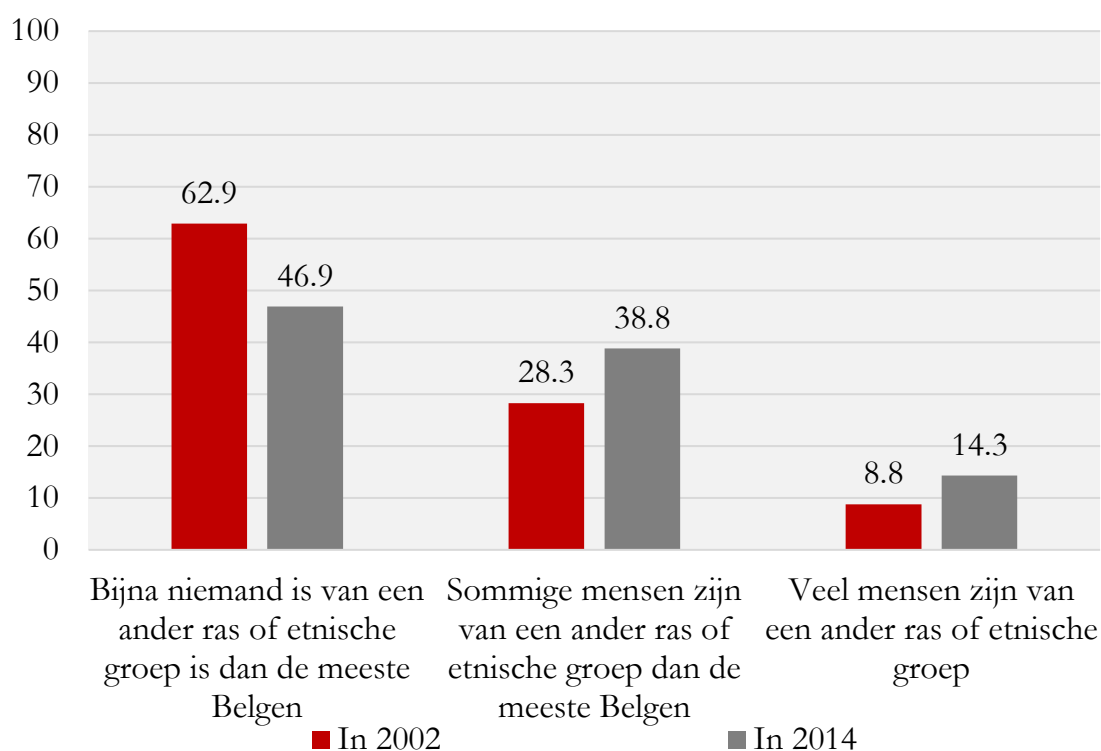
De gegevens tonen inderdaad aan dat Belgen in 2014 vaker in contact treden met mensen met een ander ras of etnische achtergrond dan voordien. Ten eerste wonen Belgen vaker dan voordien in etnisch diverse buurten: dit blijkt uit hun antwoorden op de vraag hoe divers hun buurt is. In 2002 telden volgens de antwoorden van de respondenten weergegeven in **FIGUUR 8** nog ongeveer 63 procent van alle buurten bijna niemand van een ander ras of etnische groep, terwijl dit in 2014 nog slechts ongeveer 47 procent bedroeg. Ook de buurten waar veel mensen van een ander ras of etnische groep wonen zijn gestegen van ongeveer 9 procent in 2002 tot ongeveer 15 procent in 2014. Een diverse buurt op zichzelf biedt natuurlijk geen voldoende voorwaarde dat Belgen ook effectief in contact treden met mensen met een ander ras of etnische achtergrond, hoewel de kans erop wel

stijgt. Daarom werd er ook gevraagd naar het aantal vrienden met ander ras of etnische achtergrond. De resultaten worden weergegeven in **FIGUUR 9**. In 2014 geven Belgen vaker dan in 2002 aan dat ze meerdere of enkele goede vrienden hebben met een ander ras of etnische achtergrond. Dat wil zeggen dat Belgen in 2014 inderdaad vaker contact hadden en vriendschapsbanden aangingen met etnische minderheden dan in 2002.

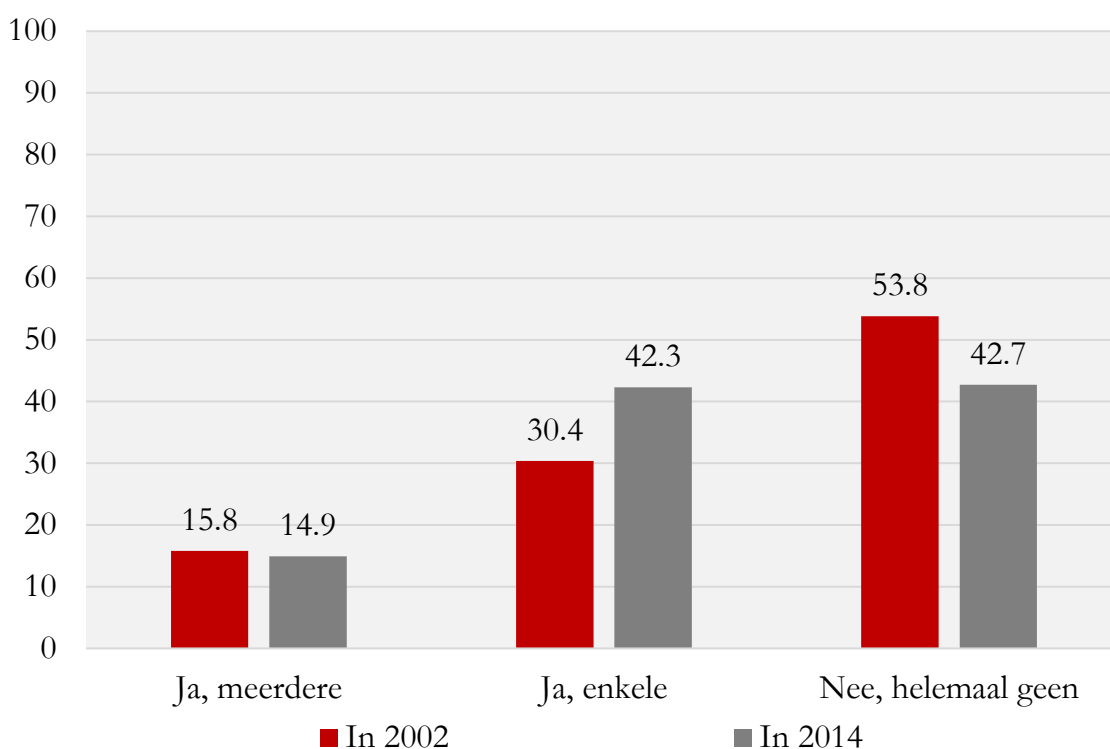
Overigens dient opgemerkt dat het niet zo is dat de tolerantie tegenover migranten in 2014 hoger ligt omdat er in die steekproef meer mensen met een migratieachtergrond werden opgenomen: ook indien we enkel de Belgen zonder migratieachtergrond bekijken, stellen we dezelfde stijging in tolerantie vast. Het is echter wel zo dat over het algemeen mensen met een migratieachtergrond lichtjes positiever staan tegenover migratie. Zoals gesteld verklaart dit gegeven echter niet de toename in tolerantie.

We kunnen besluiten dat er enig bewijs is dat in 2014 etnisch-culturele diversiteit zich verder heeft voortgezet, en dat er minder segregatie bestaat, zowel wat betreft de buurten waarin mensen wonen als wat betreft contact en vriendschap met minderheden. Het zou kunnen dat deze trend mede een verklaring vormt voor de lichte stijging in een open houding tegenover migranten in 2014.

FIGUUR 8. *“Hoe zou u de buurt omschrijven waar u nu woont?”*

FIGUUR 9. *“Heeft u goede vrienden die van een ander ras of etnische groep zijn dan de meeste Belgen?”*

De rol van achtergrondkenmerken

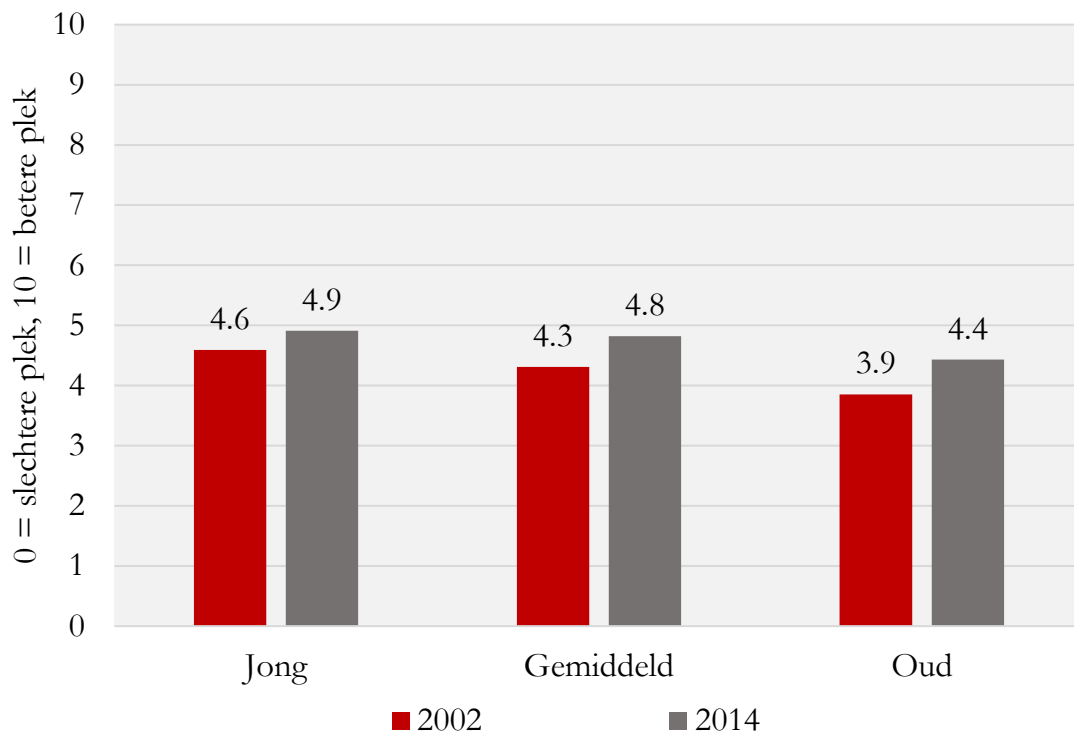
Tot nu toe bekeken we enkel gemiddeldes en percentages voor de gehele bevolking. Sociodemografische achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, geslacht, en opleiding, kunnen echter een invloed kunnen uitoefenen op de denkbeelden die mensen erop na houden. Daarom wordt nagegaan hoe deze kenmerken gerelateerd zijn aan hoe burgers denken over migratie. We doen dit in eerste instantie voor de drie kenmerken afzonderlijk. Daarna gaan we na of de vastgestelde verbanden blijven nadat we gecontroleerd hebben voor het effect van de andere kenmerken. Zo zou het kunnen dat het leeftijdseffect minder sterk wordt nadat de invloed van opleidingsniveau mee in rekening wordt gebracht.

Wat leeftijd betreft kunnen we een eenduidige conclusie trekken. We hebben de bevolking opgesplitst in drie grote leeftijdscategorieën: jong (< 25), gemiddeld (26-64) en oud (> 65). Vervolgens werd hun houding tegenover migratie nagaan. Uit **FIGUUR 10** blijkt dat jonge mensen minder negatief staan tegenover migratie vergeleken met mensen met een gemiddelde leeftijd en vooral vergeleken met de ouderen. Mogelijk moeten ouderen nog gewoon worden aan deze nieuwe, onbekende situatie die voor hen een breuk vormt met het verleden. Toch is er verandering: in elke leeftijdscategorie, inclusief ouderen, staan in 2014 positiever tegenover migratie dan in 2002.

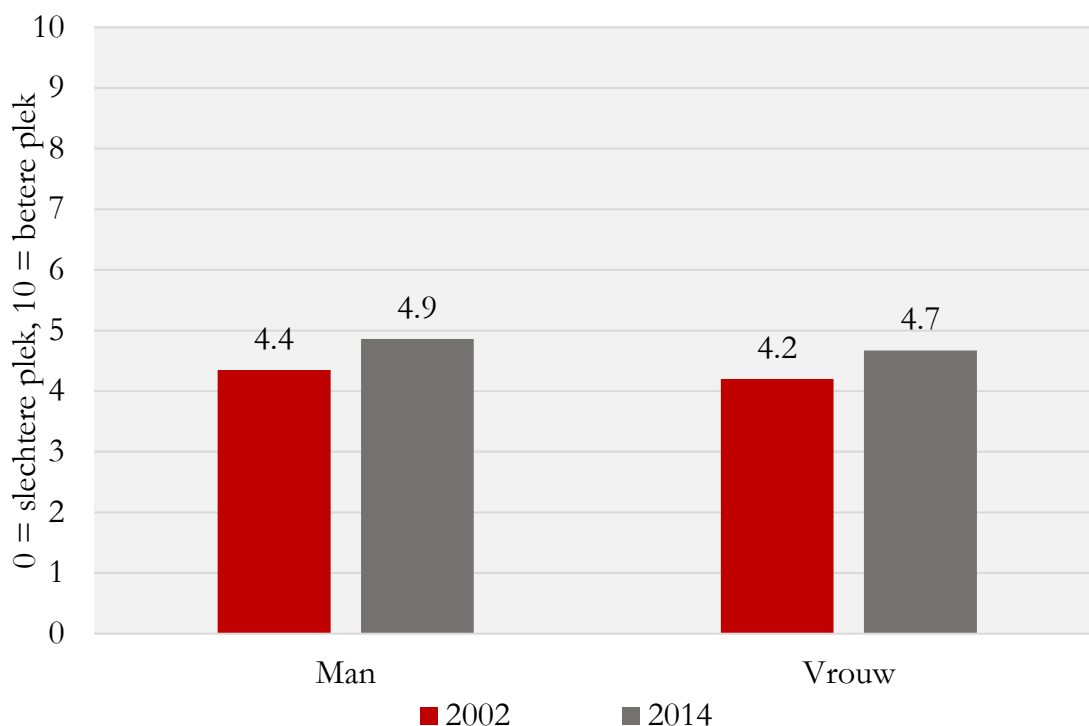
Inzake geslacht stellen we kleine verschillen vast (FIGUUR 11): mannen staan zowel in 2002 als in 2014 lichtjes positiever tegenover migratie dan vrouwen, maar het verschil is nagenoeg verwaarloosbaar. Beiden worden net zoals bij leeftijd positiever over de tijd.

Tot slot werd de rol van opleiding onderzocht (FIGUUR 12): hiertoe werd er gewerkt met vier categorieën die verwijzen naar het hoogste opleidingsniveau dat iemand heeft behaald (geen diploma, lager onderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs). Mensen met een hoger opleidingsniveau staan positiever tegenover migratie dan personen met een lager opleidingsniveau: met een toename in het opleidingsniveau neemt ook een positieve houding tegenover migratie toe. Dit is een nagenoeg lineair verband. Bovendien zijn de verschillen vrij groot, groter dan het verschil tussen leeftijdscategorieën en de seksen.

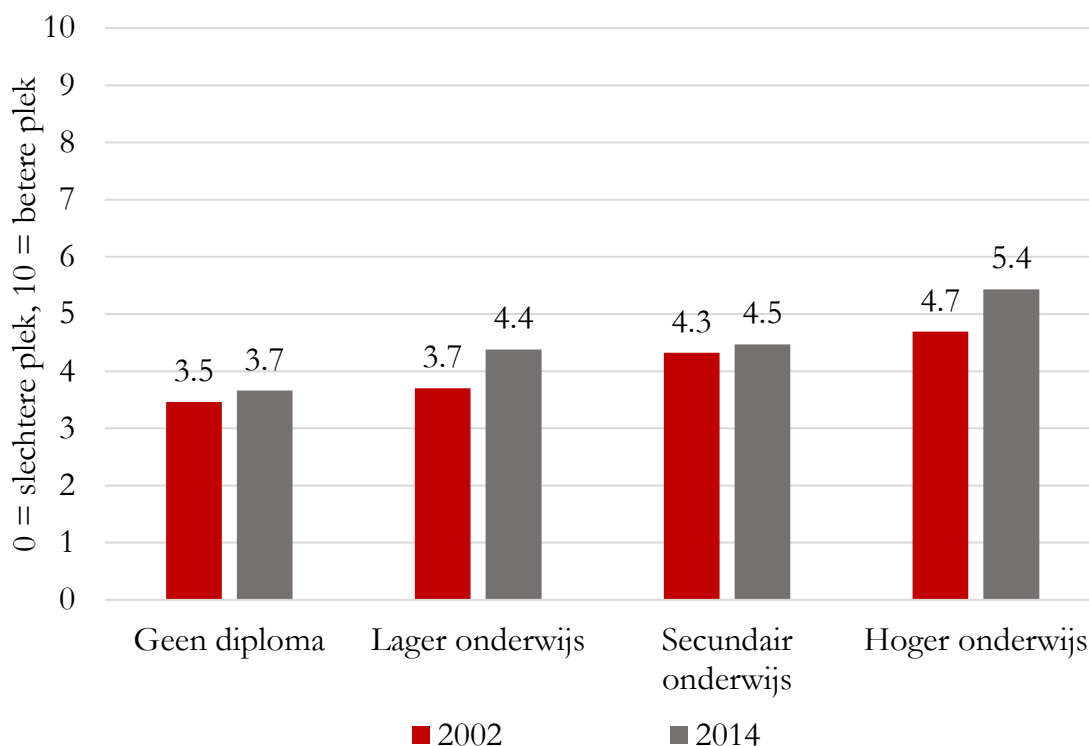
FIGUUR 10. *“Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?” – Leeftijd*

FIGUUR 11. *“Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?” – Geslacht*

FIGUUR 12. *“Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen?” – Opleiding*

Tot nu toe bekeken we het verband tussen de achtergrondkenmerken en de houding tegenover migranten afzonderlijk. In een volgende stap onderzoeken we of de resultaten overeind blijven wanneer we het verband tussen deze achtergrondkenmerken houdingen tegenover migratie tegelijkertijd bestuderen. We onderzoeken hierbij hoe verschillende verklaringsfactoren gerelateerd zijn met het voorkomen van anti-immigrantenhoudingen. Dit gebeurt aan de hand van een zogenaamde regressieanalyse, een soort van statistische analysetechniek. Een regressieanalyse gaat na in welke mate we het gedrag van bepaalde kenmerken (de afhankelijke variabele) beter kunnen verklaren (of voorspellen) aan de hand van kennis over meerdere andere kenmerken (onafhankelijke variabelen). In het geval van dit rapport proberen we na te gaan welke factoren verband houden met hoe over migratie wordt gedacht. Naast leeftijd, geslacht en opleidingsniveau nemen we daarbij een aantal andere kenmerken op die in de vakliteratuur worden genoemd als een mogelijke verklaring voor negatieve houdingen tegenover migratie, zoals de mate van politieke interesse, (gebrek aan) inkomenstevredenheid, werkloosheid en politieke ideologie. De houding tegenover migratie wordt gemeten door een gemiddelde score te nemen van de antwoorden van Belgen op drie vragen over migratie. In **TABEL 5** wordt een gedetailleerd overzicht gegeven van de meting van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. We herhalen deze analyse voor alle zeven rondes van de ESS waaraan België heeft deelgenomen.

TABEL 6 geeft een overzicht van de resultaten. Een kort woordje uitleg hierbij. De tabel bevat in de kolom ‘Verklaarde variantie’, de variantie in de houding tegenover migratie die verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen. De verklaarde variantie geeft een indicatie van verklaringskracht van de opgenomen kenmerken: een hogere verklaarde variantie wijst op een beter model. We stellen vast dat in de laatste jaren ongeveer 15% van de variantie van migrantenhoudingen verklaard wordt. Verder bevat de tabel ook voor elke onafhankelijke variabele van het model de zogenaamde regressiecoëfficiënt. Deze coëfficiënt drukt uit wat de verandering is in houding tegenover migratie als de onafhankelijke variabele wijzigt met een eenheid (onder controle voor de andere variabelen). Voor de interpretatie van de coëfficiënten geldt dat een positieve waarde (hoger dan nul) wijst op een positieve houding tegenover migratie als het kenmerk toeneemt, en een negatieve waarde (lager dan nul) op een meer negatief effect op de houding tegenover migratie. De coëfficiënten of berekende waarden voor de kenmerken zijn gestandaardiseerd en nemen een getal aan tussen 0 en 1. Dit betekent dat ze met elkaar kunnen worden vergeleken: hoe groter de coëfficiënt, hoe sterker het effect. De sterretjes, tot slot, wijzen op het significantieniveau en geven aan of de verkregen resultaten statistisch significant zijn, of niet. We hanteren hierbij een betrouwbaarheidsniveau van 95 procent. Bemerkt dat bij deze coëfficiënten de invloed van de andere kenmerken in het model werd weggewerkt.

Met deze informatie kunnen we de gegevens in **TABEL 6** interpreteren. Onder controle voor verschillende andere achtergrondkenmerken, stellen we vast dat geslacht geen rol speelt: mannen en vrouwen verschillen niet in de wijze waarop ze migratie beoordelen.

De rol van leeftijd wordt echter in deze analyse bevestigd: een hogere leeftijd leidt ertoe dat mensen negatiever zullen staan tegenover migratie. Ook het belang van opleidingsniveau blijkt opnieuw: voor alle ESS rondes houdt een hoger opleidingsniveau verband met een meer positieve houding tegenover migratie. We stellen een gelijkaardige trend vast voor politieke interesse. Mensen met meer politieke interesse staan positiever tegenover migratie. Belgen die zichzelf daarentegen rechts situeren in de politiek staan dan weer negatiever tegenover migratie. Tot slot houdt ook een hogere inkomenstevredenheid verband met positievere houdingen tegenover migratie.

We kunnen de sterkte van de waarden met elkaar vergelijken, en op die manier nagaan welke factor de grootste invloed uitoefent op de houding tegenover migratie: politieke interesse en de hoogte van het opleidingsniveau blijken voor de houding tegenover migratie de meest doorslaggevende kenmerken te zijn, gevolgd door politieke ideologie, tevredenheid met het inkomen en leeftijd. Geslacht speelt, zoals eerder gesteld, geen rol.

TABEL 5. Meting van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen in de regressieanalyse.

Afhankelijke variabele	Vraagstelling	Categorieën
Houding tegenover migratie	<p>1. Is het volgens u over het algemeen slecht of goed voor de Belgische economie dat mensen uit andere landen hier komen wonen? (0 = slecht, 10 = goed)</p> <p>2. Vindt u dat het culturele leven in België over het algemeen ondermijnd of verrijkt is door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen? (0 = ondermijnd, 10 = verrijkt)</p> <p>3. Is België, door mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen, een slechtere of een betere plek geworden om te wonen? (0 = slechtere plek, 10 = betere plek)</p>	<p>0 = 'een negatieve houding tegenover migratie', 10 = 'een positieve houding tegenover migratie'</p> <p>Opmerking: variabele is een gemiddelde van de scores op de drie stellingen</p>
Onafhankelijke variabelen	Vraagstelling	Categorieën
Geslacht	Wat is het geslacht van de respondent?	1 = 'man, 2 = 'vrouw'
Leeftijd	Wat is de leeftijd?	In jaren
Opleidingsniveau	Wat is het hoogst behaalde diploma?	1 = 'lager dan basisonderwijs', 7 = 'master niveau'
Politieke interesse	Hoe geïnteresseerd bent u in politiek?	1 = 'helemaal niet geïnteresseerd, 4 = 'heel erg geïnteresseerd'
Rechts	In de politiek wordt soms gesproken over "links" en "rechts". Waar zou u zich op deze schaal plaatsen?	0 = 'links', 10 = 'rechts'
Tevredenheid inkomen	Welke van de omschrijvingen komt het dichtst in de buurt van uw beeld van het huidige inkomen van uw huishouden?	1 = 'heel erg moeilijk rondkomen, 4 = 'comfortabel leven'

TABEL 6. Resultaten van regressieanalyse: de verklaring van houdingen tegenover migratie aan de hand van achtergrondkenmerken op basis van de ESS.

ESS ronde	Verklaarde variantie	Intercept	Vrouw	Leeftijd	Opleidingsniveau	Politieke interesse	Rechtse ideologie	Tevredenheid inkomen
ESS1 (2002)	0.085	7.102	0.000	-0.115***	0.056	0.215***	-0.113***	0.045
ESS2 (2004)	0.150	6.318	-0.019	-0.110***	0.231***	0.121***	-0.125***	0.086**
ESS3 (2006)	0.177	7.068	-0.047	-0.113***	0.221***	0.169***	-0.134***	0.117***
ESS4 (2008)	0.105	7.803	-0.028	-0.125***	0.062*	0.208***	-0.078***	0.137***
ESS5 (2010)	0.140	7.010	-0.028	-0.124***	0.165***	0.180***	-0.145***	0.104***
ESS6 (2012)	0.145	8.313	-0.017	-0.153***	0.068**	0.248***	-0.160***	0.122***
ESS7 (2014)	0.158	8.229	-0.037	-0.099***	0.099***	0.245***	-0.125***	0.199***

Noot. Afhankelijke variabele = houding tegenover migratie. Significantieniveau van 95 procent. *** $p < 0.05$

Besluit

In dit rapport onderzochten we in detail de houding van de Belgen tegenover migratie op basis van gegevens die verzameld werden in het kader van de ESS. Het doel hierbij is om een beter inzicht te verkrijgen in deze materie en hiermee het publieke debat over migratie te objectiveren. Over het algemeen staan Belgen eerder negatief dan positief tegenover migratie. De Belg is ongerust over mogelijke negatieve gevolgen van migratie. Zo bestaat er vooral angst voor een negatieve impact van migratie op de economie: meer bepaald vreest men dat migratie zal leiden tot toegenomen concurrentie op de arbeidsmarkt, en stijgende uitgaven voor de sociale zekerheid en welvaartsstaat. Het meest negatief staan de Belgen tegenover de gevolgen van migratie voor de criminaliteit. De culturele gevolgen van migratie worden dan weer iets positiever ingeschat. Bovendien is er sprake van een evolutie doorheen de tijd. Belgen zijn vandaag de dag iets positiever over migratie en de gevolgen ervan vergeleken met vroeger: er is dan ook een licht positieve trend naar meer tolerantie.

Er blijkt wel sprake te zijn van een hiërarchie in de voorkeur voor diverse groepen van migranten. Dit betekent dat de Belgen een onderscheid maken tussen het soort van migranten dat men liever ziet komen. Nieuwkomers van hetzelfde ras of met eenzelfde etnisch-culturele achtergrond zijn meer welkom dan nieuwkomers met een ander ras of etnie en nieuwkomers uit arme Europese landen. Daarnaast blijken joden ook meer welkom dan moslims en zigeuners. Vooral wat de vestiging van deze laatste groep in België betreft is er weinig enthousiasme bij de bevroegde Belgen. Deze bevinding toont aan dat Belgen differentiëren tussen verscheidene groepen van migranten.

Een deel van de bevroegde Belgen gaan akkoord met de stelling dat er verschillen zijn tussen etnische groepen en rassen, in die zin dat sommige groepen intelligenter zijn en harder werken, en dat sommige culturen beter zijn dan andere culturen. Zij geloven dat sommige groepen meer of minder over bepaalde groepskenmerken beschikken, waar vervolgens een waardeoordeel aan wordt gekoppeld.

Veder blijkt ook dat Belgen systematisch het aantal mensen in België die buiten België werden geboren overschatten: de bevroegde Belgen hebben de neiging om de aanwezigheid veel hoger in te schatten dan ze in de realiteit is. Mogelijk valt dit te wijten aan veelvuldige mediaberichtgeving over migratie of door het politieke discours van bepaalde politieke partijen dat hamert op de migratie als een belangrijke politieke kwestie.

Een mogelijke reden waarom we een lichte evolutie naar een positievere houding tegenover nieuwkomers, vaststellen, ligt wellicht in het feit dat etnisch-culturele diversiteit is toegenomen: de buurten waarin mensen wonen zijn meer divers vergeleken met vroeger, wat wijst op minder segregatie. Dat blijkt ook uit de toegenomen contacten: meer mensen hebben vrienden met een andere etnische achtergrond. Uit wetenschappelijke literatuur

weten we inderdaad dat meer contact met minderheidsgroepen een belangrijke buffer is die meer tolerantie kan stimuleren en vooroordelen kan tegengaan.

Tot slot merken we op dat er verschillen naargelang de achtergrondkenmerken van burgers bestaan: jongeren staan positiever dan ouderen tegenover migratie, en hetzelfde geldt voor mannen, al is het verschil tegenover vrouwen erg klein en verdwijnt dit effect wanneer andere elementen (zoals politieke interesse en ideologie) in rekening worden gebracht. Het grootste verschil stellen we vast voor opleidingsniveau en politieke interesse: hoogopgeleide mensen en mensen met veel politieke interesse staan positiever tegenover migratie dan laagopgeleiden en mensen met lage politieke interesse. Ook ideologie speelt een rol: wie zichzelf identificeert als rechts staat negatiever tegenover migratie. Tot slot is ook inkomenstevredenheid relevant: mensen die aangeven tevreden zijn met hun inkomen staan eveneens positiever tegenover migratie. De houding van migratie wordt met andere woorden ook beïnvloed door de economische situatie van burgers, structurele kenmerken (zoals geslacht en leeftijd) en hun politieke voorkeuren.

In conclusie, kunnen we stellen dat, hoewel de houding van Belgen wat migratie betreft eerder stabiel zijn, er toch sprake is van enige positieve evoluties, waarbij Belgen de meer begrip vertonen voor migratie in meer recente periodes. Wat betreft de samenhang van deze visie op migratie met andere kenmerken is in de beschouwde periode weinig verandering zichtbaar.

Contact

Het ESS onderzoek in België wordt voorbereid, uitgevoerd en gevaloriseerd door het Centre for Survey Methodology (KU Leuven) voor Vlaanderen en het Centre d'Etude de l'Opinion (Université Liège) voor Wallonië.

De ESS documentatie en datasets zijn vrij toegankelijk voor iedereen, mits registratie. Alle gegevens zijn verzameld op de volgende website:

<http://www.europeansocialsurvey.org/>

Suggesties voor verdere lectuur

Hier reiken we een aantal suggesties aan voor wetenschappelijke literatuur omtrent het onderwerp van houdingen tegenover immigratie. Deze kunnen als aanknopingspunt worden gebruikt voor verdere lectuur.

- Ceobanu, A. M. & Escandell, X. (2010). Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research. *Annual Review of Sociology*, 36(1): 209-328.
- Ceobanu, A. M. (2011). Usual suspects? Public views about immigrants' impact on crime in European countries. *International Journal of Comparative Sociology*, 52(1-2): 114-131
- Davidov, E., Meuleman, B., Billiet, J. & Schmidt, P. (2008). Values and support for immigration: A cross-country comparison. *European Sociological Review*, 24(5): 583-599.
- Fitzgerald, J., Curtis A. K. & Corliss, C. L. (2011). Anxious publics: Worries about crime and immigration. *Comparative Political Studies*, 45(4): 477-506.
- Hainmueller, J. & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 17(1): 225-249.
- Mayda, A. M. (2006) "Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants. *The Review of Economics and Statistics*, 88(3): 510-530.
- McLaren, L. (2003). Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants. *Social Forces*, 81(3): 909-936.
- Meuleman, B., Davidov E., & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002-2007 : A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, 38(2): 352-365.
- O'Rourke, K. H., & Sinnot, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards immigration. *European Journal of Political Economy*, 22(4): 838-861.
- Rustenbach, E. (2010). Sources of negative attitudes toward immigrants in Europe: A multilevel analysis. *International Migration Review*, 44(1): 53-77.
- Schneider, S. L. (2008). Anti-immigrant attitudes in Europe: Outgroup size and perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 24(1): 53-67.
- Semyonov, M., Raijman, R. & Gorodzeisky, A. (2006). The rise of anti-foreigner sentiment in European Societies, 1988-2000. *American Sociological Review*, 71(3): 426-449.
- Sides, J., & Citrin, J. (2007). European opinion about immigration: The role of identities, interests and information. *British Journal of Political Science*, 37(3): 477-504.
- Strabac, Z. (2011). It is the eyes and not the size that matter. *European Societies*, 13(4): 559-582.
- Ward, C. & Masgoret, A. M. (2006). An integrative model of attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(6): 671-682.